

HISTORIE TURISTIKY NA LYŽÍCH V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH OD JEJÍCH POČÁTKŮ DO ROKU 1938

HISTORY OF SKIING TOURISM IN ČESKÉ BUDĚJOVICE (BUDWEIS) FROM ITS BEGINNINGS TO 1938

J. Štumbauer

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Pedagogická fakulta, Katedra tělesné výchovy a sportu

Abstract

This paper thematically builds on two already published articles devoted to the beginnings of classical hiking, cycling and water tourism in the same period and practically in the same territory. Its content only underlines the wide range of physical activities related to the natural environment, which the inhabitants of České Budějovice gradually began to practice from the end of the 19th century in this natural center of southern Bohemia, the region extremely rich in natural beauty, historical monuments and other popular tourist destinations. Forms of tourism related to technical means of transport have in the course of its development gradually evolved into self-contained sectors, that have not only complemented classical tourism, but have gradually surpassed it in importance. In southern Bohemia, in addition to the already processed cycling and water tourism, mainly ski tourism in winter was operated. This article focuses on the period of its beginnings and evolution up to the start of the Second World War. There is also a significant intermingling of the contemporary realism in the Czech-German national relations with the time and territorial framework of this topic.

Keywords: history; ski tourism; clubs; associations; functionaries; activity

Souhrn

Toto sdělení tematicky navazuje na již dvě uveřejněné statě věnované počátkům klasické pěší turistiky, cykloturistiky a vodní turistiky ve stejném období a prakticky i na stejném území. Jeho obsah jenom dokresluje širokou škálu pohybových aktivit vázaných na přírodní prostředí, jimiž se od konce 19. století začali postupně zabývat obyvatelé Českých Budějovic, které jsou přirozeným centrem jižních Čech mimořádně bohatých na přírodní krásy, historické památky a další vyhledávané turistické cíle. Formy turistiky vázané na technické přesunové prostředky se v průběhu jejího vývoje postupně vypracovaly ve svébytná odvětví, která nejenom doplňovala klasickou turistiku, ale co do významu ji postupně i překonala. V jižních Čechách se jednalo kromě již zpracované cykloturistiky a vodní turistiky především o zimní turistiku na lyžích. Toto sdělení je zaměřeno na období jejích počátků a jejího vývoje do začátku druhé světové války. Do takto ohraničeného časového a územního rámce této tematiky se významně prolínají i tehdejší realie zdejších česko-německých národnostních vztahů.

Klíčová slova: historie; turistika na lyžích; kluby; spolky; funkcionáři; činnost

Úvod

K rozšíření klasické turistiky došlo ve druhé polovině 19. století. Ta je tak nejstarší záměrnou volnočasovou pohybovou aktivitou vázanou na přírodní prostředí. K jejímu významnému rozvoji došlo i v jižních Čechách, které jsou mimořádně bohaté na přírodní krásy a další vyhledávané turistické cíle. Při zpracovávání tematiky zaměřené na vznik spontánní a následně i organizované turistiky provozované obyvateli Českých Budějovic (do roku 1920 byl název města v němčině jen Budweis, následně pak oficiálně Böhmisches Budweis), a to v jejich bezprostředním i vzdálenějším okolí, se v historických pramenech a zdrojích vyskytla i řada informací o jejích odnožích využívajících technické přesunové pro-

středky. Ty totiž umožňují její úplně jiné dimenze a postupně se vyvinuly ve zcela samostatná odvětví, která dnes co do obliby klasickou turistiku předčila. Celkové množství a rozsah informací o rozvoji všech forem turistiky provozované obyvateli Č. Budějovic do roku 1938 nakonec vedlo k tomu, že tato problematika byla rozdělena do tří samostatných sdělení.

První, poměrně rozsáhlé a již uveřejněné, je zaměřeno na klasickou pěší turistku. Druhé, které na něj bezprostředně navázalo a již bylo též uveřejněné, se zabývalo formami turistiky provozovanými pomocí technických přesunových prostředků v letních měsících, tedy cykloturistikou a vodní turistikou. Toto na ně navazující třetí, je zaměřeno na nejrozšířenější formu turistiky v zimních měsících, kterou je jednoznačně turistika na lyžích. Dohromady pak všechna tři postupně řešená a dnes velmi rozvinutá turistická odvětví, tvořila ve vytčeném období v jižních Čechách (Českobudějovicku), na jižní Šumavě a v povodí Vltavy nejenom integrální součást dotčených sportovních odvětví provozovaných zde obyvateli Č. Budějovic, ale prakticky v celém sledovaném období v nich co do rozsahu a významu výrazně dominovala.

Metodologie

Cílem všech tří na sebe navazujících sdělení je podrobný historický rozbor organizovaných i neorganizovaných forem turistiky, a to jak pěší, tak turistiky prováděné pomocí technických přesunových prostředků, jež byly provozovány obyvateli Českých Budějovic od konce 19. století do září 1938.

Předmět tohoto třetího sdělení je z obsahového hlediska zaměřen na historii a činnost spolků, klubů a organizací zabývajících se různými formami turistiky na lyžích. Je orientován zejména na její organizované formy, ale zabývá se i jejími spontánními formami.

Z časového hlediska je předmět sdělení zaměřen na časový úsek začínající v prvním desetiletí 20. století a na následné meziválečné období, jež bylo ukončeno rozbitím Československa v září 1938.

Z hlediska územního je jeho předmět zaměřen na jižní Čechy (úježi Českobudějovicko a Českokrumlovsko) a zejména na jihočeskou část Šumavy. Z hlediska aktérů těchto aktivit je pak předmět zaměřen na obyvatele Českých Budějovic, a to jak české, tak německé národnosti.

Pro vypracování tohoto sdělení byla použita převážně přímá metoda, jejíž aplikaci umožnilo shromáždění velkého množství relevantních pramenů a dalších zdrojů. Vzhledem k nutnosti redukce rozsahu textu byla částečně použita i metoda průřezová. Jako vedlejší byly uplatněny i metody teoretické geografie a topografie a částečně i systémový přístup.

Vznik a vývoj turistiky na lyžích provozované obyvateli Českých Budějovic do roku 1938

Významným odvětvím turistiky provozovaným obyvateli Českých Budějovic je od svého počátku turistika na lyžích. Patrně první lyže, které se v Č. Budějovicích prokazatelně objevily, byly dva páry *sněžnic (ski)* zakoupené *Spolkem jihočeských turistů* v roce 1896. Ty si pak mohli jeho členové za poplatek půjčovat. Ten byl stanoven na 20 kr. za půl dne.¹ Na začátku 20. století se zde již lyže vyskytovaly častěji. Koncem prvního desetiletí nového století se začali první zdejší zájemci o lyžování sdružovat do zájmových lyžařských kroužků, i když zatím jen neoficiálních. Jejich první, a tehdy také jedinou náplní činnosti byla zimní turistika na lyžích. Vůbec první věrohodně zaznamenaná zmínka o jejich aktivitě je z ledna 1908, kdy Jihočeské listy přinesly zprávu o výletu na Svořiš u Rožmberka, který podniklo pod vedením pana Hynka Kotta 11 členů *Kroužku českobudějovických lyžařů*.² Koncem prvního desetiletí nového století se začali zájemci o lyžování sdružovat stále častěji a vytvořili tak předpoklady pro vznik prvních lyžařských klubů ve městě. A jak bylo v této době v Č. Budějovicích obvyklé, byly zde založeny hned dva – český a německý. Oba vznikly téměř současně a prošly do I. světové války i podobným vývojem.

Svaz lyžařů Království českého sice uvádí českobudějovický lyžařský kroužek jako svého člena již v roce 1909, avšak ustavující valná hromada *Českého Skiklubu České Budějovice* se konala až 12. 12. 1912 v salonku restaurace *U Volbrechtů*.³ K jeho vzniku přispěla i přednáška *o zimních krásách Šumavy*, kterou zde v předchozím měsíci přednesl známý propagátor lyžování na Šumavě a náčelník

¹ Jihočeské listy 17. 1. 1896.

² Jihočeské listy 15. 1. 1908.

³ Jihočeské listy 11. 12. 1912.

Českého lyžařského klubu v Plzni Arno Juránek.⁴ V lednu byly schváleny stanovy a klub byl c. k. místodržitelstvím v Praze oficiálně povolen.⁵

Obrázek 1./ Figure 1.

Na pohlednici z roku 1910 vlevo jsou turisté na 1 378 m vysokém vrcholu Plechého. Ten je nejvyšší horou české strany Šumavy. Vpravo je zimní turista na jeho vrcholu./ On the postcard from 1910 on the left there are tourists on the 1,378 m high peak Plechý. It is the highest mountain of the Czech side of Šumava. On the right is a winter tourist on the top of it.

V únoru 1913 se konala další valná hromada klubu, na které byl zvolen předsedou Hynek Kott. Klub měl již okolo 50 členů. V březnu toho roku byl přijat za řádného člena *Svazu lyžařů v Království českém*. Moravcův průvodce z roku 1912 již uvádí četné doporučené lyžařské terény v okolí Českých Budějovic a jihočeské části Šumavy. Jednalo se o Švábův Hrádek, Dobrou Vodu, okolí Rudolfova, Kleť, okolí Horní Plané, Plechý (obr. 1), Třístoličník a Kubovu Huť pod Boubínem. Za nejvhodnější místo pro lyžování byla ale již v této době považována Smrčina (obr. 3). Výstup na ni zpravidla vedl z Huťského Dvora, nebo z Nové Pece a trval okolo dvou hodin. Západní část Šumavy byla budějovickými lyžaři pro komplikovanou a pro ně časově náročnou dostupnost navštěvována méně.

V prosinci 1913, před zahájením nové sezóny, pořádal Český Skiklub v restauraci *U Volbrechtů* propagační výstavku lyží, vázání, mazadel, tuleních kůží, holí, výstroje, tlumoků a dalšího lyžařského vybavení, na které vystavovaly své zboží tehdejší sportovní obchody z Č. Budějovic, Prahy a Plzně.⁶ Součástí programu této výstavy byly dvě přednášky ing. Strádalů, a sice *o Šumavě v zimě a o technice lyžování*. Předvedena byla nová velkoformátová nástěnná mapa Šumavy s vyznačenými zimními túrami a sjezdy, která byla vyrobena na zakázku klubu. Této akci se zúčastnil i tehdejší předseda *Svazu lyžařů v Království českém* Jaroš Schwarz, a co bylo na tehdejší národnostně rozdělené poměry neobvyklé, i předseda německého *Skiklubu Budweis* Dr. Lilienfeld.⁷

Ještě před vánocemi 1913 konal klub celodenní cvičební výlet s nováčky na úbočí Smrčiny. Na vánoce 1913 pořádal celou řadu akcí a Silvestra hodlali jeho členové strávit na schwarzenberské *Lucemburské chatě* u Plešného jezera (obr. 2).⁸

⁴ Jihočeské listy 27. 11. 1912. Nevlastním otcem Arne (Arnošta) Juránka byl spisovatel a velký propagátor Šumavy Karel Klostermann (poznámka autora).

⁵ SOA Třeboň, Policejní ředitelství Č. Budějovice, č. kartonu 820, č. rejstříku 782, výměr c. k. místodržitelství Praha ze dne 24. 1. 1914.

⁶ Tuto výstavku shlédlo ve dnech 12. – 14. 12. 2013 na 300 zájemců.

⁷ Jihočeské listy 15. 12. a 20. 12. 1913.

⁸ V roce 1911 byla na hrázi Plešného jezera z pokynu schwarzenberské knížecí lesní správy postavena dřevěná, tzv. *Lucemburská chata* s možností občerstvení a ubytování (14 lůžek ve 4 pokojích). Od roku 1923 měl chatu v zimě v pronájmu Český Skiklub Č. Budějovice. V roce 1935 došlo k její přestavbě a výraznému rozšíření. Nově měla 10 pokojů, jednu společnou větší noclehárnu (celkem 46 lůžek) a dvě prostorné místnosti s původními kachlovými kamny. Objekt s velkou venkovní terasou byl pak otevřený celoročně. Provoz chaty pro turisty skončil začátkem roku 1951, kdy během válečných let zpustlý objekt zabrala a ke svým účelům upravila *Pohraniční stráž* (PS). O Vánocích ale objekt vyhořel. Následně na jeho místě vyrostla zděná novostavba roty PS spolu s jejími dalšími objekty. V roce 1981 PS areál opustila a chátrající stavby byly po roce 1989 zbořeny.

Obrázek 2./ Figure 2.

Původní podoba schwarzenberské Lucemburské chaty u Plešného jezera z roku 1911. Tu hojně navštěvovali budějovičtí turisté a v zimě pak lyžaři./ The original image of the Schwarzenberg's Luxembourg cottage on Bald Lake from 1911. This was frequented by Budweis tourists and in winter by skiers.

Nejagilnějšími členy a činovníky klubu byli pánové Hynek Kott, Dr. ing. M. Zátka, ing. Strádal a Otomar Schrabal, majitel prvního specializovaného sportovního obchodu v jižních Čechách. V jeho obchodě byly v zimní sezóně lyžařům k dispozici aktuální informace o stavu sněhu na Šumavě a aktuálních doporučených trasách výletů.

V zimě 1913/1914 pokračoval klub v pořádání celodenních a polodenních lyžařských výletů a výcvikových zájezdů a další spolkové činnosti. Lyžařské výlety byly nejčastěji pořádány vlakem do stanice Želnavá (Nové Pece)⁹ s výstupem na Smrčinu a také do stanice Nové Údolí – Haidmühle s výstupem na Třístoličník. Kratší akce směřovaly na Kletř a tzv. Dlouhý vrch (551 m n. m.) u Dubičného.¹⁰

Ve válečných letech byla činnost klubu silně omezena. Jediná zmínka o jeho činnosti za války je z dubna 1916, kdy byl promítán film *turistika ve skalách* a prohlíženy fotografie z výletů, pořádaných klubem v uplynulých letech.¹¹ Během války tak prakticky existoval jen administrativně.

Německý *Skiklub Budweis der Deutschen Böhmerwaldbundes* byl oficiálně založen na podzim roku 1912.¹² Volné sdružení přátel jízdy na lyžích a zimní turistiky německé národnosti, které tomuto klubu předcházelo, ale prokazatelně vyvíjelo činnost již v sezóně 1909/1910.¹³

V zimě 1912/1913 se jeho činnost rozběhla naplno. Klub sám pořádal celou řadu akcí, většinou výcvikových výletů a túr, jeho členové se navíc zúčastnili kurzů v Mariazell v Rakousku a v Mitterdorfu. Ten se nachází na německé straně Šumavy nedaleko Strážného (Kuschwarda im Böhmerwald). Klub se stal členem *Österreichischer Skiverband – ÖSV* a spolupracoval s celou řadou dalších spolků, a to lyžařských, turistických, nebo turistiku podporujících. Během sezóny 1912/1913 vzrostl počet jeho členů klubu na 70 a uspořádal o nedělích a svátcích celkem 30 akcí. Jednalo se jak o výuku lyžování, tak hlavně o výlety a lyžařské túry.¹⁴ Jako hostující vedoucí některých túr se uplatnili i důstojníci tehdejší rakousko-uherské armády. Nejvíce těchto akcí bylo uspořádáno v Horní Plané, ve Zvonkové, na Kleti a u Zartelsdorfu (česky Rybník u Dolního Dvořiště). Členové klubu ale podnikali výlety i do zimních turistických center v severních Čechách a také v Alpách.

⁹ Název stanice Želnavá (Salnau) nacházející se na pravém břehu Vltavy byl poněkud zavádějící. Vlastní obec Želnavá totiž leží na levém břehu a navíc je od řeky vzdálena cca 2 km. Na pravém břehu Vltavy do jejího katastru patřila jen malá osada Vltava (Oiberg) u Ovesné (Haberdorf). Dnes se stanice nazývá Nová Pec a geograficky přesně leží v její historické části Nové Chalupy (Neuhäuser). Obec Nová Pec (Neuofen) měla v roce 1930 celkem 1 576 obyvatel. Skládala se tehdy z těchto šesti osad: Nová Pec, Dlouhý Bor, Láz, Nové Chalupy, Ovesná a Jelení Vrchy.

¹⁰ Jihočeské listy 24. 1. 1914.

¹¹ Jihočeské listy 22. 4. 1916.

¹² SOA Třeboň, Policejní ředitelství Č. Budějovice, č. kartonu 810, č. rejstříku 546, výměr c. k. místodržitelství Praha ze dne 14. 10. 1912.

¹³ Budweiser Zeitung 11. 11. 1913.

¹⁴ Budweiser Zeitung 11. 11. 1913.

Vedení klubu dosáhlo po jednání s železniční správou určitých změn v jízdních řádech vlaků jezdících na Šumavu, dále vyjednálo pro své členy možnost rezervací míst ve vlacích a také 30% slevu jízdného při jízdách nad 50 km, kterou již tehdy požívali členové KČT. Klub svoji činnost bohatě propagoval zejména v německých lyžařských časopisech. K jeho propagaci přispěla i výstavka fotografií z jeho činnosti uspořádaná v roce 1913.

V sezóně 1913/1914 klub ještě zvýšil aktivitu ve výletní a výukové činnosti. Zavedl také aktuální zpravodajství o počasí a sněhové pokrývce na centrálním hřebeni Šumavy. To bylo umožněno novým telefonickým spojením zavedeným do chaty na Třístoličníku.¹⁵ Od 28. 12. 1913 do 6. 1. 1914 uspořádal ve spolupráci s ŮSV ve Strážném kurz lyžování pro učitele a žáky jihočeských německých škol. Funkci předsedy klubu vykonával v tomto období agilní Dr. Lilienfeld. Roční klubový členský příspěvek činil 4 K.

Během I. světové války byla jeho činnost, stejně jako v ostatních sportovních a turistických spolcích a klubech, silně omezena a v závěrečných fázích války prakticky úplně ustala.

I po I. světové válce tvořila turistika na lyžích velmi významnou náplň činnosti obou původních českobudějovických lyžařských klubů. Bylo tomu tak i přesto, že v jejich náplni začínala hrát významnou roli i výuková a posléze i závodní lyžařská činnost.

Obrázek 3./ Figure 3.

Hlavním terénem budějovických lyžařů byla až do roku 1938 Smrčina. Na fotografiích Josefa Seidla je vlevo lyžařská stopa nedaleko jejího vrcholu, uprostřed je její 1 333 m vysoký vrchol a vpravo pohled ze Smrčiny na Alpy./ The main terrain of Budweiser skiers until 1938 was Smrčina. Josef Seidl's photographs show a ski track near the peak on the left, a 1,333m-high peak in the middle and a view of the Alps from Smrčina on the right.

Český Skiklub Č. Budějovice si co do rozsahu činnosti a počtu členů nejenom udržel, ale naopak ještě zesílil postavení nejvýznamnějšího lyžařského spolku ve městě a potažmo v celých jižních Čechách. Jeho první poválečná valná hromada, na které byla oficiálně obnovena klubová činnost, byla svolána již na 9. 1. 1919.¹⁶ Na podzim 1919 pak klub zahájil náborovou kampaň nových členů, obnovil tradici pátečních organizačních schůzek v kavárně *U Volbrechtů*, na kterých byly plánovány výlety na nadcházející neděli. V roce 1920 měl klub 58 členů a během roku pořádal 8 lyžařských výletů. Na valné hromadě 25. 11. 1920 byl zvolen předsedou K. Tůma.¹⁷ Jeho prvním čestným členem byl jmenován ing. Strádal. V následujícím roce se počet členů rozrostl na 111.¹⁸

Slavnostní valná hromada na počest desetiletého trvání klubu byla svolána na 15. 12. 1922. Jeho čestným členem byl při této příležitosti jmenován akademický malíř a všestranný sportovec Hynek Kott, jeho spoluzakladatel, funkcionář a mimo jiné i autor klubového znaku. Tím byl zasněžený smrk na bílém šumavském svahu. Spolek měl v této době 150 členů a na jeho kontě fondu pro výstavbu turistické chaty bylo 6 tis. Kč. Jeho činnost byla v té době velmi činorodá. Jejím typickým příkladem je sobota a neděle 13. a 14. 1. 1923, kdy vybraná část členů přenocovala na chatě u Plešného jezera

¹⁵ Budweiser Zeitung 14. 11. 1913.

¹⁶ Jihočeské listy 4. 1. 1919.

¹⁷ Jihočeské listy 4. 12. 1920.

¹⁸ Jihočeské listy 30. 11. 1921.

a následující den vykonala výlet na Třístoličník. V neděli ráno přijelo *lyžařským vlakem* do stanice Želnavá (Nové Pece) přes 90 dalších členů klubu. Nováčci cvičili na louce u Schwarzenberského plavebního kanálu a ostatní vykonali výlet na Smrčinu. Další dvě skupiny členů klubu vykonaly toho dne cvičební výlety na Kletě a na Rozhled u Rožmberku.¹⁹

Politická situace, dobré finanční poměry řady členů klubu a v neposlední řadě příznivější hospodářská situace, jež tehdy vládla v Československu oproti v hyperinflaci se zmítajícím a válečnými reparacemi dušeným sousedním zemím – Rakousku a Německu, umožňovaly pořádání klubových výletů nejenom na rakouskou a německou stranu Šumavy, ale i do rakouských Alp. Zvláště oblíbená byla dopravně poměrně dobře dostupná skupina Dachsteinu.²⁰ Výhodné podmínky pro výlety do blízkého zahraničí trvaly až do poloviny 30. let, kdy se začaly zhoršovat politické poměry a česko-německé vztahy. Díky blízkosti Alp, dobrému vlakovému spojení a v neposlední řadě i 50% slevě na rakouských železnicích,²¹ tak znali členové budějovického Českého Skiklubu v meziválečném období daleko více Alpy, než třeba Krkonoše nebo Tatry.

Nárůst členské základny klubu byl v této době mimořádný. Na konci roku 1923 již měl 250 členů a v jeho výboru pracovalo 20 funkcionářů. Na podzim byl uspořádán přespolní běh městem, dlouhý 6 km, se startem a cílem na Sokolském ostrově. V pozdějších letech byla sezóna tradičně zahajována oblíbeným přespolním během pořádaným na Dobré Vodě u Č. Budějovic. Na podzimní valné hromadě klubu, konané 10. 11. 1923, oznámil výbor příznivou zprávu o tom, že se podařilo dosáhnout dohody se schwarzenberskou správou o pronájmu chaty u Plešného jezera. Roční členský klubový příspěvek v té době činil 20 Kč, pro studující pak 10 Kč a zápisné do klubu bylo stanoveno na 5 Kč. Na valné hromadě konané 21. 10. 1924 odstoupil z funkce předsedy klubu Dr. K. Tůma a na jeho místo byl zvolen J. Tubl.²²

Na valné hromadě konané 11. listopadu 1927 převzal funkci předsedy Dr. ing. M. Zátka, který ji pak vykonával po dlouhá léta a stal se skutečnou vedoucí osobností klubu. V *Jihočeské župě Svazu lyžařů republiky Československé (SL RČS)* budějovický Český Skiklub po dlouhá léta zastupoval Otomar Schrabal. Členský klubový příspěvek činil na sezónu 1927/28 pro člena 29 Kč a pro dorost 12 Kč. Z členského příspěvku však klubu zůstalo jen 7 Kč, poněvadž odevzdával 10 Kč Svazu lyžařů, 10 Kč na sbírku pro postavení chaty, 1 Kč župě a 1 Kč jako daň z hlavy Československému olympijskému výboru. Klub proto spoléhal i na dobrovolné příspěvky od svých movitějších členů.

Na zimní období si klub každoročně pronajímal Lucemburskou chatu u Plešného jezera. Na té hospodařil ve vlastní režii, a to pomocí předem určených dvojic – hospodář a hospodyně. Jednalo se o čestné a rotující funkce. Jejich povinností bylo odjet na chatu v sobotu poledním vlakem a připravit vše potřebné pro přijetí členstva na občerstvení a nocleh. Činnost jim končila až v neděli odpoledne. Chata tehdy mohla poskytnout nocleh 17–20 osobám. Poplatek za přenocování byl 3 Kč. K přeplnění chaty nemohlo dojít, protože poukázky na nocleh vydával na pátečních organizačních schůzích pokladník klubu.²³

Začátkem 30. let byl již českobudějovický Český Skiklub jedním z největších v ČSR, když měl téměř 400 členů.²⁴ K vedení lyžařských výletů a výcviku byl ustanoven ze zkušených lyžařů, kteří měli kvalifikaci vedoucího či cvičitele, tzv. *vůdcovský sbor*. V sezóně byly každou neděli vypisovány túry pro začátečníky i pokročilé, a to podle aktuálního stavu sněhu v lyžařských terénech. V tomto období klub každoročně organizoval akci *lyže mládeži*. Při té věnovali někteří členové své starší lyže klubové mládeži.

¹⁹ Jihočeské listy 16. 1. 1923.

²⁰ Jihočeský sportovní týdeník, roč. 2, č. 7, 11. 4. 1923.

²¹ Sleva na železnici byla tehdy poskytována organizovaným skupinám od pěti členů výše.

²² Republikán 27. 10. 1924.

²³ O romantice, kterou tato chata členům budějovického Ski klubu tato chata poskytovala, nejlépe svědčí citace z dobového klubového letáku: „... V hlubokých lesích šumavských, pod vysokou stěnou Plešného jest skryta na břehu jezera Schwarzenberská chata, kde máme svůj klubový útulek v horách. Když znavení v podvečer vracíme se z vrcholů hor a dalekých tur, vítá nás dobrý hospodář a teplo útulné chaty. Pak nad zasněženými lesy vysvitnou ojedinelé hvězdy a v chatě zazní první akordy kytary i zpěv mladých lidí. Přistupte za členy do čes. Ski-klubu v Čes. Budějovicích a žijte tento zdravý a radostný život s námi!...“

²⁴ Republikán 9. 11. 1931.

Obrázek 4./ Figure 4.

Na fotografii z 30. let vlevo pózuje před zahájením túry skupina českých budějovických lyžařů u hostince v Želnavě (Nové Peci). Na fotografii ze stejného období vpravo jsou čeští budějovičtí lyžaři před turistickým hostincem v Holzschlagu.²⁵/ In the photo from the 1930s on the left, a group of Budweiser skiers poses at the inn in Želnava (Nová Pec) before starting the hike. In the photo from the same period on the right are Czech Budweis skiers in front of the tourist inn in Holzschlag.

Na valné hromadě konané 19. listopadu 1932 bylo oslaveno již dvacetileté trvání klubu. Jeho předsedou byl opět zvolen Dr. ing. M. Zátka. Členské příspěvky byly s ohledem na všeobecné zhoršení hospodářských poměrů sníženy na 20 Kč pro členy, 10 Kč pro studenty a 8 Kč pro dorost. Členové klubu měli nadále nárok na slevy ČSD – tzv. *relační a víkendové lístky*.

V tomto období byla dokončena stavba nového *Turistického domu pod Smrčinou*.²⁶ Ten nechala postavit a následně provozovala rodina pana Franze Springera nedaleko jejich hájovny u Schwarzenberského kanálu v Nové Peci, na které již předtím ubytovávala hosty. Přestože byla tato rodina německé národnosti, stal se jejich hotel až do roku 1938 hlavní základnou budějovického Českého Skiklubu (obr. 5).

Obrázek 5./ Figure 5.

Fotografie *Turistického domu pod Smrčinou* z poloviny 30. let./ Photo of the Tourist House under Smrčina from the mid-1930s.

²⁵ Fotografie převzaty z publikace Červenková, P., & Janda, J. (1998). *O lyžování na Smrčině*. EU Phare CBC, s. 31 a 34. Autor tohoto sdělení je i autorem její podstatné části.

²⁶ Původně *Turistický dům pod Smrčinou*, později *Hotel Springer*, byl dokončen v roce 1932. Měl 20 pokojů, některé z nich byly vybaveny i koupelnou. Jeho součástí byl výčep, jídelna a společenský sál. Po skončení války a následném odsunu německých majitelů již nebyl provozován a v roce 1946 vyhořel. Následně byl přestavěn na rotu PS. Je také znám pod poválečným názvem Klápa.

V roce 1935 byla také dokončena přestavba chaty u Plešného jezera (obr 6). Jejím provozovatelem se stal Anton Hochholdinger. Na již celkem 70 lůžek rozšířená a zrekonstruovaná chata, byla napříště turistům a lyžařům přístupná celoročně. Členové budějovického Českého Skiklubu zde platili za lůžko 8 Kč a nečlenové 10 Kč. Ceník jídel a nápojů byl schvalován výborem klubu a nad jeho dodržováním bděl pověřený člen výboru. Pro členy Českého Skiklubu zde platila 10% sleva z účtovaných cen.²⁷

Obrázek 6./ Figure 6.

Vlevo je zimní pohled na Lucemburskou chatu u Plešného jezera po její přestavbě v polovině 30. let. Vpravo je interiér této chaty./ On the left there is a winter view of the Luxembourg cottage at Bald Lake after its reconstruction in the mid-1930s. On the right is the interior of this cottage.

Český Skiklub žil také intenzivním společenským životem. Pořádal řadu družných večírků, mikulášských zábav, maskarních večerů a plesů, které tehdy patřily v Č. Budějovicích k nejoblíbenějším společenským akcím. Všechn čistý výtěžek ze vstupného, tombol apod. byl ukládán do fondu na výstavbu vlastní klubové chaty plánované na Šumavě.

Na podzim 1935 rozhodl výbor Českého Skiklubu, že přispěje k oslavám výročí vzniku ČSR a zároveň podá jihočeské veřejnosti důkaz o sportovní zdatnosti a brannosti svého členstva uspořádáním dálkového štafetového běhu z Plešného jezera do Č. Budějovic.²⁸ Celá akce končila slavností u pomníku plukovníka Švece před hlavní poštou. Do vypuknutí II. světové války byly uspořádány tři ročníky.

V zimě 1937 pořádala cestovní kancelář *Jihoturist*, jejímž majitelem byl Otomar Schrabal, třikrát čtyřdenní autokarový lyžařský zájezd do rakouské turistické oblasti Feuerkogel u jezera Traunsee. Těchto zájezdů se zúčastňovali hlavně členové Skiklubu.

Německý *Skiklub Budweis des Deutschen Böhmerwaldbundes* také obnovil činnost brzo po skončení I. světové války. Například v neděli 23. února 1919 pořádal cvičný výlet do oblasti Smrčiny (Hochficht) a Trístoličníku (Dreisesselberg).²⁹ Sezónu 1919/20 zahájil klub již 2. listopadu 1919, kdy pořádal první lyžařský výlet na Smrčinu. Umožnily to zcela mimořádné sněhové podmínky podzimu 1919, kdy 5. listopadu bylo naměřeno v šumavských údolích okolo 70 cm sněhu a na hřebenech dokonce 130 cm.³⁰ O vánocích 1919 pořádal klub ve Strážném lyžařský kurz, v jehož programu byly i lyžařské výlety.³¹ Roční členský klubový příspěvek v té době činil 7 Kč a poplatek za legitimaci (zápisné) 4 Kč. Skiklub Budweis pořádal pravidelná páteční setkání, na kterých byly plánovány výlety a akce klubu o nastávající neděli. V tomto období to bylo většinou v sále *Budějovické měšťanské pivnice (Budweiser Bierhalle)* na Mariánském náměstí.³² Skiklub Budweis byl nejvýznamnějším členem kraje *Südböhmen HDW*.³³

²⁷ Jihočeské listy 30. 11. 1935.

²⁸ Jihočeské listy 26. 10. 1935.

²⁹ Budweiser Zeitung 21. 2. 1919.

³⁰ Budweiser Zeitung 5. 11. 1919.

³¹ Budweiser Zeitung 22. 11. 1919.

³² Budweiser Zeitung 28. 1. 1920.

³³ Němečtí lyžaři v ČSR byli organizováni v německých lyžařských klubech sdružených v *Hauptverband deutscher Wintersportvereine – HDW* (Hlavním svazu německých spolků pro zimní sporty), jenž sídlil v Liberci. K dohodě o vzájemné spolupráci mezi HDW a SL RČS došlo v roce 1922.

Ve 20. letech se stal daleko nejvýznamnějším terénem německých lyžařů v této oblasti severovýchodní svah Smrčiny nad osadami Huťský Dvůr (Hüttenhof) – Josefův Důl (Josefsthal) spadajících pod obec Zvonková (Glöckelberg). Postupně se stalo z těchto malých osad, ležících u Schwarzenberského plavebního kanálu v nadmořské výšce okolo 800 m, významné lyžařské centrum (obr. 7 a 9). Kromě výhodné polohy na úbočí Smrčiny a přijatelné vzdálenosti od nejbližší železniční stanice – Horní Planá v Bližší Lhotě,³⁴ k tomu hlavně přispěla velkorysá přestavba bývalé sklářské huti v Josefově Dole na ubytovací zařízení, které bylo částečně i hotelového typu. To bylo vybudováno za vydatného příspěvní spolku Böhmerwaldbund, mělo kapacitu více jak 100 lůžek a disponovalo i agregátem na výrobu elektrického proudu. Jeho nájemcem a provozovatelem byl Alexandr Moherndl. Toto zařízení navštěvovali nejenom budějovičtí a krumlovští Němci, ale i návštěvníci německé národnosti z Prahy a dalších měst. V letech 1930–1934 provozoval v Josefově Dole lyžařskou školu Walter Franz, který měl zároveň v Č. Budějovicích specializovaný obchod se sportovními potřebami.

Obrázek 7./ Figure 7.

Vlevo je fotografie Zvonkové v zimě. Vpravo je pohled na osadu Josefův Důl, který byl její součástí. Uprostřed je na ní vidět velký objekt sklárny, který byl na počátku 30. let přeměněn na velké turistické ubytovací zařízení německých spolků./ On the left there is a photo of Zvonková in winter. On the right is a view of the settlement Josefův Důl, which was part of it. In the middle, you can see a large glassworks building, which was transformed into a large tourist accommodation facility of German associations in the early 1930s.

Budějovičtí Němci ale měli v meziválečném období ve zvláštní oblibě turistický hostinec v Holzschlagu (obr. 8), který na rakouském jižním úbočí Smrčiny nechala postavit správa premonstrátského kláštera v Aigen-Schläglu, jenž je majitelem zdejších rozsáhlých lesních pozemků. Tento turistický hostinec využívali převážně hosté německé národnosti z Čech. K tomu je zaznamenána zajímavá výpověď paní Aloisie Wöss, dcery dlouholetého nájemce tohoto hostince: „...Většina hostů, které jsme měli, přicházeli z Čech. Klášter postavil hostinec převážně pro hosty provozující zimní sporty. A ti přicházeli na Smrčinu velmi rádi. My v Rakousku jsme v meziválečné době měli velmi málo peněz a také jsme si mohli koupit jen velmi málo. Hosté, kteří si mohli u nás dopřát dovolenou, přicházeli skoro všichni z Čech. Linečtí k nám nepřicházeli skoro vůbec. Většina našich českých hostů si brávala již v pátek do kanceláře tlumoky a odtud hned odjížděli vlakem. Na nádraží v Želnavě vystoupili a šli pěšky přes hranici k nám do hospody. Hraniční kontrola nebyla tehdy žádná. Věděli jsme předem, kdo si u nás návštěvu ohlásil a pokoje už byly vytopené, když k nám za soumraku sjížděli první lyžníci s rozsvícenými baterkami. Tito hosté zůstali až do neděle a stejnou cestou zase jeli nazpět... Někdy byli odváženi z nádraží pomocí saní tažených psi... Pro dřevorubce z Holzschlagu byla tato práce vítaným vedlejším výdělkem. Přinášelo jim to alespoň trochu peněz... Po mnohá léta jsme měli stejné

³⁴ Železniční stanice Horní Planá se tehdy nacházela v Bližší Lhotě na protilehlém (pravém) břehu Vltavy, která k ní přináležela. Trať tehdy vedla z Hůrky (Černá v Pošumaví) přes Vltavu na její pravý břeh, který kopírovala se zastávkou Pestrice, stanicí Horní Planá (Bližší Lhota) a zastávkou Pernek do Želnavy (Nové Pece). Trať byla přemístěna na levý břeh Vltavy v polovině 50. let v souvislosti s výstavbou Lipenské přehrady.

zákaznictvo. Rok za rokem si u nás rezervovali pokoje ve stejný čas. Moje matka si zapisovala každé jejich přání. Zнала též všechna jejich oblíbená jídla... Podle finančního obratu jsme platili nájemné. V klášteře jsme museli objednávat pivo a víno, tím oni měli přirozeně dobrý přehled o našem finančním obratu... V hospodě jsme měli k dispozici nejmodernější techniku. Klášter vybudoval malou elektrárničku, z níž jsme odebírali elektrický proud... Budějovičtí, kteří k nám přicházeli, měli většinou všichni dost peněz. U mnohých našich hostů z Čech nehráli peníze žádnou roli. To pocházelo z toho, že v té době v Rakousku všechno stálo jen polovinu toho, co u nich v Čechách. A proto bylo pro naše hosty všechno velmi levné...³⁵

Obrázek 8./ Figure 8.

Na pohlednici vlevo a fotografii vpravo je turistický hostinec v Holzschlagu, který si velmi oblíbili budějovičtí Němci./ On the postcard on the left and the photo on the right is a tourist inn in Holzschlag, which was very popular with The Budweis Germans.

Na přelomu 20. a 30. let již byla činnost Skiklubu Budweis na vysoké úrovni. Během sezony obvykle pořádali v Josefově Dole *týden zimních sportů*, kurz pro začátečníky, a mimo dalších i kurz vedení túr. V kurzech působili instruktoři HDW. Kromě terénů na Smrčině, využívali jeho členové i okolí u Strážného a v lednu 1930 se podařilo dohodnout s bavorským spolkem *Waldverein* možnost využívání jeho chaty na Trístoličníku, a to za režijní cenu 0,50 RM.³⁶

V tomto období stál v čele německého Skiklubu Budweis Fritz Stegmann. Mezi jeho členy náležely i významné německé osobnosti tehdejšího společenského a hospodářského života Č. Budějovic.

Protože lyžování bylo ve dvacátých, ale zejména ve 30. letech skutečně mimořádně rozšířeným sportem, vznikly lyžařské kroužky či odbory při dalších tělocvičných nebo sportovních spolcích. V náplni většiny z nich dominovala zimní lyžařská turistika.

V polovině 20. let se v rámci rozšíření spektra náplně činnosti (modernizace obsahu), začalo rozvíjet lyžování i v řadě větších sokolských jednot. Jednou z prvních, které tento zimní sport zavedly a zřídily lyžařský odbor, byla již v roce 1925 *jednota Sokola I České Budějovice*. Organizace odboru se ujal František Podhrázký, vedení cvičební činnosti pak župní vedoucí lyžařských odborů Sokola župy Husovy kpt. Schwarz, který přenesl do Sokola bohaté zkušenosti z činnosti v Českém Skiklubu.³⁷ Lyžařský odbor Sokola I zavedl pravidelnou činnost včetně pravidelných průpravných středních večerních cvičení v tělocvičně Jirsíkova gymnázia.³⁸ V sezóně pak byly pořádány cvičební výlety většinou na severním úbočí Kleti, dále se cvičilo v tzv. *Českém Švýcarsku* u Srubce, na Hosíně a v řadě jiných terénů.

V roce 1931 měl lyžařský odbor Sokola I již 82 členů a v této sezóně uspořádal 12 cvičebních výletů.³⁹ Výroční valnou hromadou uspořádanou 20. 11. 1935 oslavil odbor 10 let své existence. Členský příspěvek v té době činil 10 Kč pro dospělé u dorostu a žactva 3 Kč. Jeho předsedou byl stále F. Podhrázký. Odbor vlastnil 28 párů lyží, které byly členům půjčovány za tzv. *uznávací poplatek*.⁴⁰

³⁵ Červenková, P., & Janda, J. (1998). *O lyžování na Smrčině*. EU Phare CBC, s. 30–34.

³⁶ Tehdy přibližně 4 Kč.

³⁷ Jihočeské listy 6. 11. 1926.

³⁸ Jihočeské listy 12. 10. 1927.

³⁹ Zpravodaj tělocvičné jednoty Sokol I, roč. 1931, č. 2–3, s. 30.

⁴⁰ Jihočeské listy 23. 11. 1935.

V roce 1936 již měl 139 členů. Každoročně pořádá řadu výletů zejména na Klet, Želnavu, Špičák (myšleno jihočeský Špičák nad Horní Planou 1221 m n. m.), Dobrou Vodu, ale i do Alp a Tater.⁴¹

Začátkem 30. let byl ustaven lyžařský odbor také v tělocvičné jednotě *Sokol II České Budějovice*.

Dne 12. 12. 1932 se konala ustavující schůze *lyžařského kroužku odboru KČST České Budějovice*.⁴² Jeho předsedou byl zvolen ing. Pecha.

V roce 1933 byl založen a 7. 4. 1934 oficiálně povolen *Lyžařský klub Brouk+Babka České Budějovice*.⁴³ Jeho prvním předsedou se stal Alois Dvořák. Tento klub, který patřil k síti sportovních klubů obchodní firmy Brouk+Babka, působící v některých větších městech ČSR, byl zároveň oficiálním členem SL RČS. Na valné hromadě klubu, konané 10. 9. 1936 v kavárně *U Volbrechtů*, byl zvolen jeho předsedou Jan Vitouš.⁴⁴ Velmi agilní klub B+B Č. Budějovice se mimo jiné ujal organizace tradičního podzimního přespolního běhu na Dobré Vodě.

Ze spolků budějovických Němců se lyžováním zabývala i odnož německé skautské organizace *Wandervogel*, která zřídila v roce 1927 v Huťském Dvoře pod Smrčinou mládežnickou ubytovnu. Tento, tzv. *Zemský domov*, pak sloužil i jako základna pro výuku lyžování německé mládeže.

Obrázek 9./ Figure 9.

Na fotografii vlevo je pohled na Huťský Dvůr v zimě 1937. Na fotografii Josefa Seidla vpravo je oblíbený zimní dopravní prostředek movitějších turistů v oblasti pod Smrčinou./ In the photo on the left is a view of Huťský Dvůr in the winter of 1937. In the Josef Seidl's photo on the right is a popular winter means of transport for wealthier tourists in the area below Smrčina.

Začátkem 30. let vznikla lyžařská sekce jednoty Turnvereinu Jahn Budweis pod názvem *Winter-sportabteilung Deutscher Turnverein Jahn Budweis*. O její existenci svědčí několik útržkovitých zmínek v dobovém budějovickém tisku. O vlastní lyžařské turistické činnosti této sekce se však nepodařilo dohledat žádné podrobnější zprávy.

V roce 1934 byl založen i *lyžařský odbor Židovské tělocvičné jednoty Makkabi České Budějovice*, který se stal od sezóny 1934/35 řádným členem Jihočeské župy SL RČS.

Zvláštní význam přikládala lyžování i armáda, v níž se stal základní lyžařský výcvik součástí tělesné přípravy. Pozornost byla věnována především zimním přesunům na dlouhé vzdálenosti. Z jednotlivých součástí velké budějovické posádky prováděl lyžařský výcvik zejména *1. pěší pluk Mistra Jana Husi*. Ve 20. letech vyvíjel činnost i *kroužek zimních sportů Vojenského SK Č. Budějovice*. Jeho členy byli většinou vojáci z povolání českobudějovické posádky.

Mimořádná organizační strukturovanost lyžařských klubů, kroužků či odborů v Č. Budějovicích svědčí o velké popularitě lyžařského sportu a zejména pak lyžařské turistiky a zimních pobytů na horách, kterým se tyto těšily v období I. republiky. Rozvoj lyžování v jihočeské části Šumavy ve 30. letech si vyžádal založení *Horské záchranné služby pro oblast Želnavy a Kleti*, ke kterému došlo

⁴¹ Zpravodaj tělocvičné jednoty Sokol I, roč. 1936, č. 2–4, s. 20–21.

⁴² Jihočeské listy 28. 12. 1932.

⁴³ SOA Třeboň, Policejní ředitelství Č. Budějovice, č. kartonu 821, č. rejstříku 801, výměr ZÚ Praha ze dne 7. 4. 1934.

⁴⁴ Jihočeský sportovní týdeník, roč. 15, č. 3, 23. 9. 1936.

v roce 1938. Vzhledem k následnému vývoji poměrů v této oblasti to však již nemělo žádný praktický dopad.

Závěr

Formy turistiky vázané na technické přesunové prostředky, tedy v létě cykloturistika a vodní turistika a v zimě pak především turistika na lyžích, byly prováděny obyvateli Českých Budějovic ve sledovaném období v menší míře spontánně, ale jak bylo tehdy obvyklé hlavně ve velmi širokém okruhu zde působících klubů, spolků či jednot. I v případě tehdejších sportovních klubů, jež byly ze své podstaty zaměřeny na sport, tvořily turistické formy podstatou, či spíše zcela dominantní složku jejich činnosti.

Lyžování a také v něm po celé období dominující lyžařská turistika, zde vzniklo těsně před I. světovou válkou. V následném meziválečném období se ale velice rozvinulo a zařadilo se mezi vůbec nejvíce rozšířené tělovýchovné aktivity obyvatel Č. Budějovic. Dominantní postavení v něm získaly dva původní lyžařské kluby – český a německý. Oba měly několik set členů a oba směřovaly svoji činnost hlavně do oblasti Smrčiny. Jejich vzájemné vztahy ale byly prakticky po celé meziválečné období veskrze korektní. Jedinečné podmínky Šumavy a také tehdejší dostupnost Alp zde daly vzniknout skutečně masovému odvětví, ve kterém ve 30. letech působila i řada lyžařských odborů dalších spolků, klubů a organizací. Je jistě velice smutným paradoxem, že tyto jedinečné předpoklady pak budějovičtí lyžaři mohli využívat po velmi dlouhé období jen ve velmi omezené míře.

Všeobecným znakem, a to nejenom zdejší turistiky, je vzájemné prorůstání specifických turistických organizací a odborů se sportovními kluby zaměřenými na cyklistiku (prakticky však hlavně na cykloturistiku), stejně jako s kanoistickými kluby zabývajícími se vodní turistikou a lyžařskými kluby a kroužky provozujícími turistiku na lyžích. Za asi nejmarkantnější příklad toho může sloužit česko-budějovický odbor KČST, který opravdu nebývale rozšířil svoji činnost směrem k lyžování a vodní turistice. Do těchto aktivit se ale velice vehementně zapojovaly i sokolské jednoty a jednoty dalších tělocvičných organizací, včetně německých.

Prameny a literatura

Archivní fondy a muzejní sbírky

Státní oblastní archiv Třeboň. Fond Policejního ředitelství České Budějovice. Kartony 820 a 821.

Okresní archiv České Budějovice. Fondy místní povahy. Tělocvičné a sportovní spolky.

Okresní archiv České Budějovice. Sběrka map a plánů a Sběrka fotografií a pohlednic.

Národní muzeum Praha – Historické muzeum. Archiv tělesné výchovy a sportu. Fond: Fotoarchiv tělesné výchovy a sportu. Dostupné z <http://esbirky.cz>. (eSbírky – kulturní dědictví on-line).

Jihočeské muzeum České Budějovice. Sběrka negativů a Sběrka pohlednic a fotografií.

Periodika

Budweiser Zeitung, roč. 1919–1938.

Jihočech, 1920–1938.

Jihočeské listy, roč. 1895–1938.

Jihočeský sportovní týdeník, roč. 1 (1922–1923), 5 (1926–1927), 7 (1928–1929), 8 (1929–1930), 10 (1931–1932), 15 (1936–1937).

Republikán, roč. 1919–1938.

Zpravodaj tělocvičné jednoty Sokol I Č. Budějovice, roč. 1927–1938.

Tištěné prameny

Bericht des Deutschen Turnvereines in Budweis. (1912). Budweis.

Der Böhmerwald. Ein Paradies für Naturfreunde. (po roce 1918). Bundesleitung des Deutschen Böhmerwaldbundes.

České Budějovice. Místní odbor Národní jednoty pošumavské. (1892). KČT.

Führer durch den Böhmerwald. (1888). L. E. Hansen.

Führer durch den Böhmerwald. (1929). Verlag des Deutschen Böhmerwaldbundes.

Jihočeský kalendář a adresář na rok 1901. (1901). Č. Budějovice.

Plány a mapy

Allgemeine Übersicht-Karte. (1888). [Měř. 1:750 000]

Panorama vom Josefs-Thurme am Schöninger. (1888). Verlag J. J. Zink.

Wanderkarte vom Ausgangspunkte Budweis. [Měř. 1:150 000].

Literatura

Ambrož, B., & Šindelář, B. (1924). *Průvodce Českými Budějovicemi a okolím.* K. Ausobský.

Bayer, E. (1910). *Budweis und seine nächste Umgebung.* A. Gothmann.

Böhm, F. (1928). *České Budějovice.* Č. Budějovice.

Červenková, P., & Janda, J. (1998). *O lyžování na Smrčině.* EU Phare CBC.

Kratochwil, K., & Meerwald, A. (1930). *Heimathbuch der Berg und Kreisstadt Böhmisch Budweis.* Karl Kratochwil a comp. Verlag.

Moravec, E. (1912). *České Budějovice a okolí.* Č. Budějovice.

Moravec, E. (1924). *Č. Budějovice - průvodce městem a okolím. Jižní Čechy a Šumava.* Jan Svátek.

Sedlmeyer, K. A. (1979). *Budweis.* Verlag Bergmann + Mayr.

Štumbauer, J. (1995). *Dějiny spolkové tělesné výchovy a sportu v Českých Budějovicích od poloviny devatenáctého století do roku 1938* [Habilitační práce, Univerzita Karlova].

Štumbauer, J. (2014). *Dějiny německé spolkové tělesné výchovy a sportu v Českých Budějovicích od poloviny devatenáctého století do roku 1945.* Jihočeská univerzita.

Štumbauer, J., Tlustý, T., & Malátová, R. (2015). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918.* Jihočeská univerzita.

Štumbauer, J. (2016). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v meziválečném Československu.* Jihočeská univerzita.

Elektronické a internetové zdroje

<http://www.fotohistorie.cz>. Historické pohlednice.

Doc. PaedDr. Jan Štumbauer, CSc.

JU PF KTVS

Na Sádkách 305/2a

370 05 České Budějovice

stumba@pf.jcu.cz